

Finansira
Evropska unija

NASILJE O KOME SE NE GOVORI

Položaj žrtava seksualnog nasilja iz ugla
profesionalaca u BiH

Naziv: NASILJE O KOME SE NE GOVORI - Položaj žrtava seksualnog nasilja iz ugla profesionalaca u BiH

Autorke: Aida Mustačević Cipurković, Amela Bašić Tomić, Gordana Vidović, Olga-Lola Ninković

Lektura i redaktura: Tanja Lazić

Izdavač: Fondacija "Lara"

Adresa izdavača: Beogradska 38, Bijeljina, BiH

Za izdavača: Radmila Žigić

Godina izdanja: 2022.

Dizajn: Jelena Jeličić Bošnjak

Publikacija je nastala u sklopu projekta „Unapređenje kapaciteta pružalaca servisa podrške za žrtve rodno zasnovanog nasilja-faza III”, koji je dio regionalnog projekta “Zaustavljanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Provođenje normi, mijenjanje stavova” kojeg finansira Evropska unija, a implementira UN Women u saradnji sa organizacijama civilnog društva. Odgovornost za sadržaj preuzima Fondacija „Lara”, a stajališta iznesena u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije. Stajališta iznesena u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Izvršnog odbora UN Women ili država članica Ujedinjenih nacija. Odrednice u ovoj publikaciji ne ukazuju na mišljenje o pravnom statusu niti jedne države, teritorije, vlade, ili granice. Tekst publikacije nije uređen prema zvaničnim izdavačkim standardima i UN Women se odriče odgovornosti za eventualne greške.

NASILJE O KOME SE NE GOVORI

Položaj žrtava seksualnog nasilja iz ugla profesionalaca u BiH

Pripremile:

Aida Mustačević Cipurković

Amela Bašić Tomić

Gordana Vidović

Olga-Lola Ninković

SADRŽAJ

UMJESTO PREDGOVORA	4
I SEKSUALNO NASILJE KAO PROFESIONALNI IZAZOV	6
1.1. PRAVO ŽRTAVA NA INFORMACIJE	7
1.2. POLOŽAJ ŽRTAVA U POSTUPCIMA I KRIVIČNO PRAVNA ZAŠTITA	9
1.3. POBOLJŠANJE PROFESIONALNIH KAPACITETA	11
II ANALIZA KRIVIČNOPRAVNIH ODGOVORA NA SEKSUALNO NASILJE U BIH U SVJETLU MEĐUNARODNIH DOKUMENTA	14
2.1. MEĐUNARODNI PRAVNI DOKUMENTI	15
2.1.1. Konvencija o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)	16
2.2. ANALIZA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI	18
2.2.1. Usklađenost domaćeg zakonodavstva sa Istanbulskom konvencijom	20
III PRAKTIČNI PRIMJERI KAO SMJERNICE ZA RAD	22
3.1. POLICIJA	27
3.2. ZDRAVSTVENA USTANOVA	28
3.3. CENTAR ZA SOCIJALNI RAD	29
3.4. SPECIJALIZOVANI SERVISI PODRŠKE	30
IV ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	31
4.1. PEPORUKE ZA UNAPREĐENJE PODRŠKE I POSTUPANJA U RADU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA	34
4.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAKONSKOG OKVIRA	35

UMJESTO PREDGOVORA

Onima koji ovo čitaju,

Biram da ćutim. Moj izbor je da ćutim i trpim. Ćutnja, bol i patnja su moji. Samo to. Sve ostalo više nije moje. Nemam više tijela, misli, sna... To nije moje. Ni moj život nije moj.

Znam da imam prava, učila sam o tome u školi. Sjećam se te naivne djevojčice koja je vjerovala da je svijet sigurno mjesto i da su ljudi dobri. Zbog toga je stalno imala osmijeh na licu i bila lijepa. Danas se ne smijem. Danas znam da su prava kao poklon, ponekad se daju nekome kad je pogodno. Gorka su zar ne? Ne vjeruješ u njih, a znaš da su tu oko tebe, na dohvat ruke. Za mene su nedostižna, jer ovaj glas neće napolje. Ovaj glas je nemuš, slab... Strah me je da ga niko neće čuti. Da, strah me je i ne zamjeram vam ako nećete razumijeti.

A tako želim da me čujete, da me razumijete, da me ne osuđujete...

Nisam ja dobra što ćutim. Znam to.

Ja nisam dobra uopšte, jer se dobrim osobama ne može desiti da ih neko povrijedi na ovakav način. Mirnija sam kad mislim da sam to zaslužila, a onda se sjetim one djevojčice koja sam bila... Duša ili ono što je od nje ostalo, sakrije se kao mala kornjača u svoj oklop, ali oklop djevojčice je sve tješnji, a ja više nisam djevojčica.

Moram vam još nešto reći. Reći ću vam nešto o sramoti. Možda je za vas sramota kad ispadnete nevjeshi i nespretni, kada se zacrvenite, zbunite, zamucate. Za vas, vjerujem, da je to sramota.

“Za mene je sramota aždaja koja me iznova proždire vatrenim jezicima.”

Spali sve u meni, u prah me pretvori. Tako ja postanem nevidljiva, svako jutro kada se probudim.

Ipak, ako želite da me vidite, sigurna sam da ćete moći. Ako želite da me čujete sigurna sam da ćete i to uspjati. A, ako poželite da mi vjerujete, budite hrabri i prvo vjerujete sebi.

Toliko znam.

S poštovanjem,

Ona koja ne govori

**SEKSUALNO NASILJE KAO
PROFESIONALNI IZAZOV**

Seksualno nasilje je krivično djelo za koje se sa sigurnošću može reći da predstavlja oblast sa najviše profesionalnih izazova. Iako jedno od najtežih, spada u red krivičnih djela koja se najmanje prijavljuju, te smo uskraćeni za podatke koji ukazuju na obimnost i rasprostranjenost pojave. U krivičnoppravnom smislu seksualno nasilje spada u djela koja se teško dokazuju, pa i pored značajnog normativnog poboljšanja ovaj segment prate brojni izazovi u praksi. Sa aspekta žrtve, seksualno nasilje je djelo koje ostavlja brojne i daleko-sežne posljedice, naročito ako su u pitanju djeca. U ovom smislu, stručnjaci pomagačkih profesija izloženi su različitim rizicima koji dovode do profesionalnog sagorijevanja, naročito ako su u pitanju djeca žrtve.

Kako je ovo oblast rada koja može biti u fokusu različitih službi i organizacija, složenost se ogleda i u potrebi da se konstantno unapređuje saradnja, što je takođe izazov samo po sebi.

Polazeći od ovih pretpostavki, u okviru projekta „Unapređenje kapaciteta pružalaca usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja - Faza III“ koji Fondacija „Lara“ realizuje u partnerstvu sa U.G. „Vive žene“ iz Tuzle i članicama Sigurne mreže, planirano je i održano ukupno pet radionica sa profesionalcima iz cijele Bosne i Hercegovine. Radionice su se održale u periodu od 17. do 28. juna 2022. godine u Sarajevu, Banjaluci, Mostaru, Bijeljini i Tuzli, a na njima je učestvovalo ukupno 51 profesionalaca iz oblasti pravosuđa,

policije, centara za socijalni rad, zdravstvenih i obrazovnih institucija, gradskih uprava, nadležnih entitetskih i kantonalnih ministarstava, nevladinih organizacija i sigurnih kuća.

Cilj radionica bio je dobiti podatke o praktičnim izazovima sa kojima se suočavaju profesionalci u pogledu rada sa žrtvama seksualnog nasilja. S tim u vezi, dobili smo značajne informacije koje smo uklopili u četiri problemske cjeline.

I. I. PRAVO ŽRTAVA NA INFORMACIJE

Pravo žrtava na informacije praktično počinje prijavom krivičnog djela.

Sve institucije i organizacije sa kojima žrtva dolazi u dodir dužne su pružiti informacije u obimu svojih nadležnosti.

Žrtvama seksualnih djela treba maksimalno olakšati postupak, a jedan od načina je pravo-vremeno informisanje kako bi mogle da razumiju šta se događa i da aktivno učestvuju.

U praksi se često dešavaju propusti, od toga da žrtvi uopšte nisu pružene informacije do toga da su pružene na neadekvatan način ili neblagovremeno. Jedan od načina za dosljedno provođenje ovog prava jeste da stručnjaci dobro

poznaju prava žrtava, a to se odnosi i na stručnjake koje nisu pravne struke. Drugi način je da sve službe i organizacije poštuju ovaj standard, jer se događa da neki stručnjaci pretpostavljaju da su neke druge službe više u obavezi da to rade od njih, pa propuste da žrtvama predoče njihova prava.

Treba imati na umu da su žrtve seksualnog nasilja u specifičnom psihičkom stanju zbog traume koju su preživjele i često nisu u stanju da razumiju ono što im govorite, te je nužno i potrebno da svaka služba i organizacija pruži informacije iz svoje nadležnosti, čak i ako se ponavljaju. Naime, ponavljanje prava nije suvišno već poželjno, upravo zbog navedenog specifičnog stanja u kome se žrtve nalaze.

Djeci i osobama sa kognitivnim deficitom ova prava treba predstaviti na adekvatan način. Potrebno je takođe pravilno provjeriti da li vas je žrtva razumjela, jer će često zbog nelagode ili sramote saopštiti da razumiju ono što im govorite, a da zapravo nije tako. Dakle, nije dovoljno samo pitati „da li ste razumjeli“.

Osim preporuke da stručnjaci koji dolaze u kontakt sa žrtvama prolaze obavezne edukacije u vezi njihovih prava, pomogle bi i smjernice o minimumu prava koje su dužne saopštiti, uključujući i smjernice o tome koje dokumente

možemo, a koje smo dužni obezbijediti žrtvi (npr. medicinska dokumentacija, zapisnik o saslušanju i slično).

Na svakoj radionici koju smo održali, učesnici su istakli da je neophodno povećati stepen informisanja žrtava i da su se u praksi susreli sa mnogim problemima upravo zbog toga što žrtva nije bila blagovremeno ili adekvatno informisana. Osim ovoga, povelu se i pitanje opšte informisanosti o problemu seksualnog nasilja, odnosno da javnost nije dovoljno upoznata sa ovom pojavom, samim tim ni o eventualnim pravima žrtava i mogućnostima prijave. Učesnici smatraju da bi kampanje koje bi imale karakter prevencije, ali i osnaživanja žrtava da prijave krivično djelo seksualnog nasilja, bile adekvatne.

Da bi društvo razvilo nultu toleranciju na seksualno nasilje, kampanje prema javnosti takođe moraju biti kontinuirane i na način da dosegnu do svih slojeva stanovništva.

Posebno je istaknuta potreba za informisanjem žrtava u toku krivičnog postupka, a učesnici su naveli da se u tom dijelu često dešavaju propusti koji mogu da štete žrtvi i dovedu do narušavanja njenog mentalnog zdravlja.

Žrtve seksualnog nasilja nakon prijave, a u toku krivičnog postupka imaju niz prava koja su propisana međunarodnim konvencijama¹ i protokolima, a većina ih je ugrađena u naše zakonodavstvo. Neka od najvažnijih među ovim pravima počivaju na:

1. Informacijama o ulozi svjedoka, važnosti svjedočenja, načina svjedočenja tokom istražnog i sudskog postupka;
2. Informacijama o dostupnosti mjera zaštite;
3. Informacijama o psihološkoj podršci tokom krivičnog postupka i pravu da se pred sudom svjedoči iz posebne prostorije uz pomoć tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka;
4. Informacijama o dostupnosti zdravstvenih, socijalnih, psiholoških i drugih službi, naknadi troškova, kao i pravu na besplatnu pravnu pomoć;
5. Informacijama o mehanizmima za preispitivanje odluka;
6. Informacijama o toku postupka, uključujući hapšenje, pritvor i nadzor optuženih;

---

¹ Najvažnijim se smatraju Deklaracija Ujedinjenih nacija o temeljnim pravima žrtava krivičnih djela i zloupotrebe moći koja je usvojena 1985. godine i Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine.

7. Informaciji o naknadi štete;

8. Informacijama o napretku predmeta, vremenskom rasporedu postupka, odlukama, statusu optuženog;

9. Informacijama o pravu na zaštitu dostojanstva i privatnosti. Ovo pravo uključuje zabranu ispitivanja o ranijem seksualno m životu.

I.2. POLOŽAJ ŽRTAVA U POSTUPCIMA I KRIVIČNO PRAVNA ZAŠTITA

Postupanje sa žrtvama krivičnih djela koje uključuje i žrtve seksualnog nasilja određeno je krivično procesnim zakonodavstvom² u Bosni i Hercegovini kojim se između ostalog

---

² Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Bosne i Hercegovine, Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku Republike Srpske, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o

definiše način saslušanja, odnosno ispitivanje žrtava/oštećenih u svojstvu svjedoka tokom krivičnog postupka, kao i mjere zaštite.

Opšti stav učesnika radionica je da naša zemlja ima dobra zakonska rješenja, ali da postoji problem dosljedne primjene i ujednačene prakse, te da su upravo to razlozi koji najviše štete žrtvama krivičnih djela i urušavaju povjerenja u pravosuđe.

Krivično procesnim zakonima nije precizno uređeno da sud i tužilaštva poučavaju žrtve o njihovoj ulozi u postupku, službama koje joj stoje na raspolaganju za pomoć (vladine i nevladine), pravu na pravnu pomoć, pravu da traži obeštećenje, o mjerama zaštite za žrtvu i njenu porodicu i slično. S tim u vezi, većina učesnika smatra da bi ova praksa trebala biti obligatorna, a ne sporadična praksa savjesnih sudija i tužilaca.

Iako je jasno da se zakonom ne može sve propisati, navedeno je da pojedine zakonske odredbe nisu dovoljno jasne, a naročito one koje se odnose na uzimanje iskaza od žrtava, posebno djece. Osim problematike korištenja pravne terminologije za koju su istakli da ih žrtve ne razumiju, problem predstavlja i odredba o ograničenom

---

zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

broju ispitivanja djece žrtava, kao i o ulozi stručnog savjetnika u toj radnji. Naime, primjećeno je da u posljednje vrijeme vrhovni sudovi ukidaju presude okružnih/kantonálnih sudova i osnovnih/općinskih sudova u tom dijelu. Zbog svega navedenog smatraju da bi trebalo organizovati stručnu raspravu o ovom pitanju, te u konačnici da vrhovni sudovi po ugledu na Poslovnik o primjeni mjera zaštite svjedoka u sudovima Republike Srpske³ donesu sličan dokument koji će se odnositi na primjenu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima.

Profesionalci koji su učestvovali u radionicama istakli su da je sigurnost žrtava prioritet u radu, te da bi po modelu rada na predmetima nasilja u porodici i za slučajeve seksualnog nasilja trebalo raditi na procjeni rizika za žrtve od ponavljanja djela, zastrašivanja, ucjenjivanja, kako bi se izbjegle eventualne teže posljedice uključujući i letalne ishode.

Iako su predstavnici pravosuđa istakli da je zakon jasan u pogledu određivanja pritvora počiniocima, smatraju da bi procjena rizika od strane policije, ali i centara za socijalni rad mogla da doprinese adekvatnijim sudskim odlukama u pogledu odlučivanja o pritvoru. Ova procjena bi mogla,

---

³ Poslovnik o primjeni mjera zaštite svjedoka u sudovima Republike Srpske, Službeni glasnik br. 64/13.

takođe, da posluži i za određivanje mjera zaštite koje bi se trebale tretirati kao hitne i trajati do okončanja postupka.

Učesnici su zauzeli stav da pravna zaštita žrtava u toku postupka nije na zadovoljavajućem nivou i da su mnogo puta u svom radu i sami bili razočarani i obeshrabreni kada u toku postupka shvate da se više vodi računa o pravima osumnjičenih, odnosno optuženih lica, nego o pravima žrtava. Iz tog razloga smatraju da bi dobro rješenje bilo da žrtve seksualnih delikata do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka imaju zakonom propisano pravo na pravnu pomoć, bez obzira da li se radi o djetetu, odrasloj osobi koja je u stanju da koristi svoja prava ili odrasloj osobi koja nije u stanju da koristi svoja prava. Troškovi pravne pomoći bi trebalo da se isplate iz budžeta, a naknadno naplate od lica koje je pravosnažnom presudom obavezano na plaćanje troškova krivičnog postupka, što znači da troškovi pravne pomoći za ovu kategoriju oštećenih treba da budu uključeni u troškove krivičnog postupka.

I.3. POBOLJŠANJE PROFESIONALNIH KAPACITETA

Institucije i organizacije koje dolaze u dodir za žrtvama seksualnog nasilja, a koje su učestvovala na našim radionicama, iskazale su potrebu za unapređenjem profesionalnih kapaciteta koje se ogleda u:

jačanju kadrovskih kapaciteta;

unapređenju stručnosti kroz kontinuirane obuke i edukacije;

poboljšanju tehničko-materijalnih uslova;

zaštiti profesionalaca kroz održavanje redovnih supervizija.

Kada je riječ o kadrovskim kapacitetima, najveće potrebe imaju centri za socijalni rad, obzirom na opterećenost različitim poslovima iz svoje nadležnosti, što se posebno negativno reflektovalo u doba pandemije korona virusom. Potrebu za dodatnim kadrovima i to psihološke struke, iskazali su i predstavnici policije i pravosuđa. Predstavnici policije smataju da bi psiholozi zaposleni u policiji koji su i ovlaštena službena lica, mogli da budu najbolje rješenje za saslušanja djece u istrazi, obzirom da posjeduju neophodna stručna znanja o razvoju djeteta i traumati.

Iako je proces zapošljavanja stručnih lica (psihologa i socijalnih radnika) u pravosuđu u Bosni i Hercegovini na entitetskom/kantonalnom nivou započeo 2010. godine, postoje mjesta u BiH gdje ni danas nemamo ovaj kadar, kao što je područje Bijeljine. U drugim sredinama u RS, FBiH i Brčko Distriktu u osnovnim/općinskim, okružnim/kantonalnim sudovima ili tužilaštvima imaju zaposlena ova lica

makar u po jednoj od ovih institucija, dok je Banjaluka primjer gdje su psiholozi zaposleni na osnovnom i okružnom sudu, kao i u tužilaštvu.

Učesnici su saglasni da je podrška u pravosudnim institucijama vrlo značajna za žrtve seksualnih delikata, te da bi upošljavanje psihologa u što veći broj sudova i tužilaštava, uključujući i osnovne sudove sa velikim brojem predmeta, doprinijelo efikasnosti rada i jačanju povjerenja u pravosuđe.

Što se tiče unapređenja stručnih kompetencija, učesnici su mišljenja da u edukacijama mora postojati kontinuitet i da su one podjednako važne za pravosuđe (uređeno kroz centre za edukaciju sudija i tužilaca) kao i pomoćne profesije u ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite. Učesnici takođe smatraju da u ustanovama i organizacijama koje se bave zaštitom i podrškom, nedostaju specijalističke edukacije o radu sa djecom žrtvama seksualnog nasilja.

Potreba za specijalističkim edukacijama za rad sa žrtvama seksualnog nasilja iskazana je i za druge učesnike u postupku, advokate, vještake, tumače, odnosno sve koji imaju neposredan kontakt za žrtvama, obzirom da su neki od učesnika navodili primjere neprofesionalnog postupanja koji su imali za posljedicu pogoršanje mentalnog zdravlja i otpor žrtava da sarađuju.

Potrebu za dodatnim edukacijama za rad sa djecom žrtvama seksualnog nasilja iskazali su predstavnici nevladinog sektora i sigurnih kuća, ističući da su potrebna dodatna stručna znanja za rad i komunikaciju sa djecom.

Svi sektori imaju potrebu za poboljšanjem tehničko-materijalnih uslova, ali s obzirom da bezbjednost i zaštita žrtava mora biti na prvom mjestu, kao prioritetnim naveli su poboljšanje uslova rada sigurnih kuća i proširenje njihovih postojećih kapaciteta.

Nesumnjivo je da su stručnjaci koji rade sa žrtvama seksualnog nasilja izloženi riziku od profesionalnog sagorijevanja. Delikatnost rada sa ovim žrtvama sastoji se i u dodatnim standardima koji se odnose na zaštitu psihičkog i ličnog integriteta žrtava, što za stručnjake predstavlja dodatno opterećenje i stres. Supervizija kao osnovna zaštita stručnjaka od profesionalnog sagorijevanja, trebala bi biti obavezan profesionalni standard za pomoćne profesije, što nažalost sada nije slučaj.

I.4. UNAPREĐENJE MULTISEKTORSKE SARADNJE

Seksualno nasilje je problem koji se odnosi na pojedinca, ali se tiče cjelokupne zajednice i njenih institucija. Imajući u vidu složenost posljedica, procedure istrage i pravosudnog

postupka, adekvatan odgovor na ovu pojavu je zajednička saradnja svih relevantnih organa i organizacija.

Multisektorskim pristupom osim adekvatnog rješavanja predmeta seksualnog nasilja u okviru pravosudnog sistema, doprinosi se rehabilitaciji i reparaciji žrtava, kroz pružanje različitih vrsta pomoći i usluga u sistemu podrške i zaštite, kako onim hitnim kratkoročnim, tako i onima koje su potrebne duži vremenski period.

Razlozi nepostojanja saradnje i neprofesionalnog postupanja mogu biti brojni: od predrasuda prema pojavi seksualnog nasilja, preko nedovoljne stručnosti profesionalaca, do nedostatka inicijative ili zatvorenog sistema pojedinih organizacija i službi.

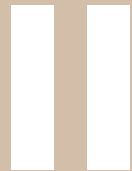
Iako se proteklih godina zahvaljujući nevladinom sektoru uradilo mnogo na multisektorskom pristupu, prostora za unapređenje ima, naročito na polju funkcionalnosti. Učesnici radionica saopštavali su da u saradnji često nedostaje pisani trag, pisana razmjena informacija, odnosno povratne informacije. Na primjer, predstavnici centara za socijalni rad smatraju da bi značajno unapređenje njihovog rada bilo kada bi im sudovi dostavljali povratne informacije, što formalno nisu u obavezi pa to i ne čine.

Međusobno obavješćavanje relevantnih službi i institucija doprinosi organizovanoj koordinaciji, blagovremenosti i efikasnosti, te je potrebno uraditi analizu postojećih protokola o saradnji na nivou lokalnih zajednica, u smislu njihove funkcionalnosti, naročito u pogledu definisanja rokova, službene korespondencije i obaveze razmjene informacija.

Učesnici su takođe naveli da u sredinama gdje protokoli odnosno saradnja dobro funkcioniše, funkcioniše zahvaljujući međusobnom poznanstvu i ličnim vezama.

Koordinacija postupaka i upoređivanje podataka u okviru multisektorske saradnje nisu samo u cilju prikupljanja dokaza, već i u svrhu pomoći i tretmana žrtava, odnosno oporavka, te bi protokoli trebali da imaju obje svrhe. Kako je prethodno navedeno, pomoć žrtvama takođe treba da bude dugoročna, naročito ona koja se odnosi na tretman i rehabilitaciju s obzirom na posljedice, te bi saradnja trebala da obuhvati i ovaj cilj.

Dakle, u sredinama gdje nedostaju protokoli o multisektorskoj saradnji potrebno ih je napraviti, a u sredinama gdje postoje, ispitati njihovu funkcionalnost kako bi se došlo do najefikasnijeg modela koji će odgovorati ciljevima rada svih relevantnih učesnika, ali i samih žrtava.

**ANALIZA KRIVIČNOPRAVNIH
ODGOVORA NA SEKSUALNO
NASILJE U BIH U SVJETLU
MEĐUNARODNIH DOKUMENTA**

Seksualno nasilje kao krivično djelo propisano je krivično-pravnim odredbama na tri zakonodavna nivoa u Bosni i Hercegovini: Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, Krivičnim zakonikom Republike Srpske i Krivičnim zakonom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Krivično otkrivanje, krivično gonjenje i procesuiranje provode entitetska i kantonalne policijske agencije i policija Brčko distrikta, odnosno okružna, kantonalna i tužilaštvo Brčko distrikta i osnovni, opštinski, kantonalni, okružni sudovi u Brčko distriktu.

Seksualno nasilje predstavlja oblast kriminaliteta sa lepezom krivičnih djela kojima se na različite načine ugrožava polni integritet žene ili muškarca, djevojčice ili dječaka. Većina njih znači polni odnos ili pokušaj polnog odnosa bez pristanka, odnosno korištenjem različitih vrsta prinude, od fizičke do ucjene zloupotrebom položaja ili specifičnosti konteksta i relacija počinioca i žrtve, iskorištavanjem ranjivosti druge osobe ili ranjivosti djece uopšte i u osnovi bi većina ovih djela po svojoj suštini odgovarala definiciji silovanja datoj u Istanbulsjoj konvenciji⁴.

---

⁴ Bosna i Hercegovina je u novembru 2013. godine ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i ujedno se obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama,

U okviru ovog poglavlja opisane su ključne odredbe krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini koje se odnose na krivično djelo Silovanje i njihova usklađenost sa preporukama Istanbulske konvencije. Analizom su istaknute razlike između preporuka Istanbulske konvencije i krivičnog zakonodavstva BiH, ukazano je na nedostatke i propuste trenutno važećih zakona i date su konkretne preporuke za unapređenje postojećeg zakonskog okvira i njihovo usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom.

2.1. MEĐUNARODNI PRAVNI DOKUMENTI

Bosna i Hercegovina je članica Ujedinjenih nacija (UN) i Savjeta Evrope (SE) i strana potpisnica međunarodnih ugovora koji postavljaju minimalne standarde priznavanja, poštovanja i zaštite ljudskih prava usvojenih na nivou ovih organizacija.

Pored međunarodnih pravnih dokumenata koji čine sastavni dio Ustava BiH – Anex I Ljudska prava, kao što je, između ostalog, UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), BiH je pristupila i drugim međunarodnim i regionalnim ugovorima, čime je uspostavljena obaveza usklađivanja pravnog okvira sa standardima sa-

---

zaštitu žrtava nasilja, te kažnjavanje počinitelja nasilja. Konvencija je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine.

držanim u ovim dokumentima, ali i obaveza da se stvore uslovi da se u ovim pravima može nesmetano uživati. Bosna i Hercegovina nastoji postati članicom Evropske unije (EU) i u procesu pridruživanja je u obavezi preduzeti određene mjere i aktivnosti, odnosno ostvariti rezultate u približavanju propisa sa propisima Evropske unije. Jedan od najznačajnijih međunarodnih ugovora kojem je Bosna i Hercegovina pristupila je Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)⁵.

2.1.1. Konvencija o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)

Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija) stupila je na snagu 01. augusta 2014. godine, čime je postala obavezujuća i za entitete⁶. Važnost navedene Konvencije kao ključnog međunarodno-pravnog instrumenta za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama

---

⁵ Konvenciju je 7. aprila 2011. godine usvojio Komitet ministara Savjeta Evrope kao prvi pravno obavezujući dokument iz ove oblasti usvojen na nivou ove organizacije.

⁶ Dom naroda Parlamenta Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 23. jula 2013. i Zastupnički dom Parlamenta Bosne i Hercegovine na sjednici održanoj 18. jula 2013. donijeli su odluku o ratifikaciji Konvencije.

može se rezimirati u nekoliko zaključaka. Ova Konvencija predstavlja prvi i jedini evropski pravno obavezujući instrument u oblasti nasilja nad ženama. Od država potpisnica zahtijeva standard „potpune posvećenosti“ („due diligence“) u prevenciji, zaštiti, procesuiranju i sankcionisanju nasilja nad ženama. Konvencija definiše nasilje nad ženama kao oblik diskriminacije žena i kršenje njihovih ljudskih prava. Ima jasnu rodnu dimenziju koja prožima odredbe i uspostavlja jasne strukturalne veze između nasilja nad ženama i rodnih nejednakosti. Integriše i reafirmiše odluke Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta CEDAW.

Uspostavlja jasne standarde u oblasti zakonodavstva, prevencije, obuhvatnih mjera pravne i institucionalne zaštite i podrške žrtvama, zatim efikasnog procesuiranja i kažnjavanja počinitelja ali i programa tretmana za njih. Postavlja smjernice i standarde za kreiranje zakonodavno-strateškog okvira, kao i efikasnu implementaciju na nacionalnom nivou.

Nalaže znatne promjene u zakonodavnom i strateškom okviru za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama u mnogim zemljama – članicama Vijeća Evrope. Priznaje i reafirmiše dostignuća nevladinog sektora, a ženske NVO preporučuje kao ključne aktere u pružanju specijalizovanih usluga i nezaobilazne partnere u prevenciji, koordinisanim akcijama zaštite i drugim glavnim oblastima borbe protiv nasilja nad ženama. Uspostavlja nezavisan međunarodni mehanizam za nadgledanje i praćenje implementacije Konvencije na nacio-

nalnom nivou (GREVIO). Sadrži takođe i specifične odredbe koje promovišu međunarodnu saradnju⁷.

Ratifikujući Istanbulsku konvenciju, Bosna i Hercegovina se obavezala da uskladi svoj zakonski okvir, koji se između ostalih obaveza odnosi i na odredbe iz člana 36. – Seksualno nasilje, uključujući silovanje, kojim su definisani konkretni oblici radnji seksualne prirode koje se mogu izvršiti nad drugom osobom bez njenog slobodnog pristanka, a koje se provedu namjerno, te ih države članice imaju obavezu inkriminisati. Pod radnjama seksualne prirode Konvencijom se navode vaginalna, analna ili oralna penetracija tijela druge osobe na koju ta osoba nije pristala, dijelom tijela ili predmetom. Seksualno nasilje, međutim, nije ograničeno samo na ove radnje, te se seksualnim nasiljem smatraju i sve radnje seksualne prirode učinjene bez slobodnog pristanka jedne od uključenih stranaka u kojima nema penetracije, ali i ona krivična djela u kojima počinitelj uzrokuje da žrtva uđe u seksualnu aktivnost s trećom osobom. Poseban naglasak stavlja se na obavezu članica da obezbijede primjenu zakonodavstva kojim se ove radnje inkriminišu na bivše ili sadašnje bračne drugove ili partnere (u skladu s tim kako ih definiše domaće pravo).

Dakle, samom odredbom člana 36. dati su konstitutivni elementi seksualnog nasilja koje prema odredbama

---

⁷ Član 3.- 42 Istanbulske konvencije.

Istanbulske konvencije nisu dozvoljeni i iste je nužno nacionalnim zakonodavstvom inkriminisati. Pri procjeni i definisanju konstitutivnih elemenata ovakvog nedozvoljenog djela, treba uzeti u obzir i običajno pravo Evropskog suda za ljudska prava kako bi se izbjegao rigidni pristup kod procesuiranja seksualnih prestupa⁸. U implementaciji ove odredbe, od potpisnica Konvencije zahtijeva se da osiguraju krivične zakone koji obuhvataju pojam nedavanja slobodnog pristanka za bilo koji polni čin naveden u tačkama a. do c. Međutim, potpisnicama je ostavljeno da odluče o specifičnom tekstu zakona i elementima za koje smatraju da isključuju slobodan pristanak uz uputno određenje da pristanak treba biti dobrovoljan kao rezultat slobodne volje

---

⁸ Presuda Evropskog suda za ljudska prava - M.C. protiv Bugarske od 4. decembra 2003. godine, u kojoj je Sud naveo da je „uvjeren da bilo kakav rigidni pristup procesuiranju seksualnih prijestupa, kao što je zahtijevanje dokaza o fizičkom otporu u svim okolnostima, nosi rizik da određene vrste silovanja ostanu nekažnjene te tako ugrožava efikasnu zaštitu polne autonomije pojedinca. U skladu sa savremenim standardima i trendovima na tom području, mora se smatrati da pozitivne obaveze zemalja članica u skladu s članovima 3. i 8. Konvencije zahtijevaju penalizaciju i efikasno procesuiranje svakog polnog čina bez pristanka, uključujući i nepostojanje fizičkog otpora od strane žrtve“ (§ 166). Sud je takođe napomenuo sljedeće: „Bez obzira na specifični tekst zakona, u mnogim zemljama procesuiranje polnih činova bez pristanka u svim okolnostima u praksi se provodi kroz tumačenje relevantnih statutarne termina ('prisila', 'nasilje', 'prisiljavanje', 'prijetnja', 'prijevera', 'iznenada' ili drugih) te kroz procjenu dokaza osjetljivu na kontekst“ - Tačka 191 Ekspanotornog memoranduma Istanbulske konvencije“.

osobe procjenjene u kontekstu okolnosti, a potpisnicama je ostavljeno da odluče o specifičnom tekstu zakona i elementima za koje smatraju da isključuju slobodan pristanak.

2.2. ANALIZA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Zakoni o krivičnom postupku omogućavaju, u formalnom smislu, provođenje djelotvorne istrage, stavljajući na raspolaganje policiji i tužiteljima instrumente za provođenje niza istražnih radnji, radi donošenja odluke o krivičnom gonjenju počinitelja i prikupljanja dokaza za podizanje optužnice i dalje postupanje pred sudom.

Djela koja sadrže obilježja upotrebe sile ili prijetnje u namjeri da se direktno napadne na život ili tijelo žrtve ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, a potom da se pod uticajem takve prijetnje žrtva prisili na polni odnos ili s njom izjednačenu polnu radnju, su inkriminisana i predstavljaju krivično djelo. U sva tri zakona⁹ ovo djelo nosi naziv **Silovanje**, a za

---

⁹ Član 165. – Silovanje - Krivičnog zakona Republike Srpske („Službeni glasnik RS”, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021), član 203. – Silovanje - Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH”, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017) i član 200. –

koje je predviđena krivično pravna sankcija u rasponu od jedne do deset godina prema Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno od tri do deset godina prema krivičnim zakonima Republike Srpske i Brčko distrikta.

Krivično djelo silovanja u sva tri domaća krivična zakona definišu se kao *prisila na polni odnos/obljebu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje koja je usmjerena ili prema žrtvi ili prema nekome bliskom žrtvi (prijetnja napadom na život ili tijelo te osobe).*

U sva tri zakona, ovim članovima određeni su i kvalifikovani oblici ovog krivičnog djela, te intenzitet u posljedicama. Slijedom toga, najveće kazne zapriječene su za silovanje maloljetnika/ca, silovanje na naročito okrutan i ponižavajući način, silovanje iz mržnje, silovanje koje rezultira trudnoćom silovane osobe ili sa štetnim posljedicama po zdravlje silovane osobe ili njenom smrću.

U bosnakohercegovačkim zakonima se pristanak, kao takav, ni njegovo odsustvo ne tematizuju. Seksualno nasilje prema krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, dešava se: kao silovanje – pod prijetnjom životu i tijelu osobe; kao obljava/polni odnos zloupotrebom položaja – zlupo-

---

Silovanje - Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 19/2020 - prečišćen tekst).

trebom moći i nadređenosti nad nekim ko je u podređenom položaju; polna ucjena/prinuda na polnu odnos – prijetnjom da će se otkriti informacije štetne po ugled i čast osobe, prijetnja nekim teškim zlom; obljuba nad nemoćnim licem/polni odnos s nemoćnim licem – polni odnos s licem koje nije u mogućnosti pružiti otpor; polni odnos s djetetom – koje se opet nalazi u podređenom položaju i ranjivo je zbog uzrasta i godina; polno uznemiravanje (samo u Republici Srpskoj) - uznemiravanje lica koje se nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje; bludne radnje i zadovoljenje pohote.

Radnja izvršenja krivičnog djela silovanja sastoji se od prinude i obljube, odnosno neke druge polne radnje. Prinuda se sastoji u upotrebi sile ili prijetnje da će se neposredno napasti na život i tijelo tog ili njemu bliskog lica. U pitanju je funkcionalna prinuda, jer se radi o prinudi koja je ciljano usmjerena. Sa jedne strane osnovni cilj prinude je vršenje obljube ili druge polne radnje, a s druge strane cilj ove prinude je i slamanje otpora, odnosno demotivisanje žrtve da uopšte pruža otpor, čime se također omogućava prinudna obljuba ili druga polna radnja.

Domaćim krivičnim zakonima nisu date nikakve ili su date neadekvatne definicije pojmova „obljuba“, „polna/spolna radnja“, „polni odnos“, „polno uznemiravanje“, „bludne

radnje“ i „zadovoljenje pohote“, koji se koriste da bi se definisala ova krivična djela.

Posebno zabrinjavajuće je razlikovanje *silovanja i polnog odnosa/obljube* kao zasebnih krivičnih djela. U uskom regulisanju koje je prisutno u domaćim krivičnim zakonima stvara se utisak da se silovanje uvijek dešava pod prijetnjom fizičkim nasiljem, dok se *polni odnos/obljuba* dešava u nekim odnosima moći, gdje postoji prijetnja časti, ugledu, poziciji i slično. Propisima se ne spominju odnosi u kojima do seksualnog nasilja dolazi bez jasno definisanih pozicija podređenosti, ali i bez jasno definisanog pristanka.¹⁰ U Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine i Krivičnom zakonu Brčko distrikta je potpuno jasno da ovaj vid krivičnog djela nije definisan kao silovanje, nego kao *polni odnos s nemoćnom osobom*, iako je tu nemoćnost skrivio počinitelj. Problem je i u samoj terminologiji koja se koristi. Sva ova krivična djela podrazumijevaju da je do polnog odnosa došlo bez dobrovoljnog pristanka žrtve, ali neka od njih ipak nisu definisana kao silovanje. Težinom zapriječenih kazni i vrlo malom razlikovanju određenih kazni za krivično djelo silovanja i krivična djela polnog odnosa s nemoćnom osobom/zloupotrebom položaja/prinudom, jasno je da zakono-

---

¹⁰ Primjera radi, u medijima često se i sve više izvještava o slučajevima silovanja korištenjem tzv. droga za silovanje ili silovanje osoba pod uticajem alkohola ili droga, u kojima su počinitelji iskorištavali žrtve u potpuno nesvjesnom stanju.

davac i ta krivična djela smatra jednako društveno opasnim i nepoželjnim, te uzima u obzir otežavajuće okolnosti i stanje žrtve prilikom i nakon izvršenja krivičnog djela.

Međutim, nije jasno zašto se ona klasifikuju na ovaj način, odnosno zašto silovanje, pored elementa odsustva dobrovoljnog pristanka žrtve, podrazumijeva i element sile i prijetnje, a zašto nespješnost, ucjena, podređeni položaj i prijetnja ugledu nisu dovoljno jaki elementi da bi se krivično djelo smatralo silovanjem, već nedozvoljenim seksualnim odnosom.

Uskim definisanjem silovanja, te definisanjem ostalih vidova seksualnog nasilja na drugi način, zakonodavac potencijalno šalje različitu poruku osude. Terminološki gledano, pojam polni odnos ili obljuba ne asociraju odmah na krivično djelo i seksualno nasilje, već više na seksualni odnos.¹¹

---

¹¹ Značaj terminološki ispravnog imenovanja krivičnih djela, pored adekvatnosti zapriječenih sankcija vidimo i u slučaju regulisanja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, tj. krivičnih djela motivisanih predrasudom koja se imenuje kao takve da bi se istakao njihov negativan uticaj na društvo i marginalizovane grupe unutar jednog društva.

2.2.1. Usklađenost domaćeg zakonodavstva sa Istanbulskom konvencijom

Od stupanja na snagu Istanbulske konvencije do danas, samo je Krivični zakon Republike Srpske prošao proces usklađivanja s odredbama Istanbulske konvencije. Međutim, i to je učinjeno djelimično. Prilikom ovih izmjena, propuštena je prilika da se pruži precizna definicija pristanka, te da se jasno definišu termini koji se koriste za opis ovih krivičnih djela. Naročito zabrinjava činjenica što slične izmjene krivičnih zakona Federacije BiH i Brčko distrikta još uvijek nisu usvojene, iako je bilo više inicijativa za izmjenama.

Iz navedenog proizlazi da je krivičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini krivično djelo silovanja ograničeno samo na seksualno nasilje pod prisilom i direktnom prijetnjom, što odstupa od definicije date Istanbulskom konvencijom, kojom se traži samo odsustvo dobrovoljnog pristanka bez uslova postojanja prisile i prijetnje nasiljem. Ovakvim definisanjem, krivično djelo silovanja je vrlo restriktivno postavljeno i obuhvata mnogo manji broj ponašanja od onih koje u okviru člana 36. inkriminiše Istanbulska konvencija.

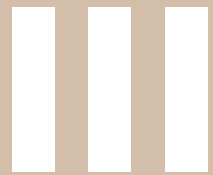
Kroz uporedni pregled odredbi domaćih krivičnih zakona i odredbi člana 36. Istanbulske konvencije, jasno je da su

rješenja ponuđena u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu u dobroj mjeri restriktivna.

U krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine ni na koji način nije tematizovano seksualno nasilje do kojeg dolazi u bračnim i partnerskim odnosima.

Istanbulskom konvencijom poseban naglasak se stavlja na obavezu članica da obezbijede primjenu zakonodavstva kojim se ove radnje inkriminišu na bivše ili sadašnje bračne drugove ili partnere.

Na osnovu navedenog proizilazi da je, prema krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini, krivično djelo silovanja ograničeno samo na seksualno nasilje pod prisilom i direktnom prijetnjom što odstupa od definicije date Istanbulskom konvencijom, kojom se precizira samo „odsustvo dobrovoljnog pristanka“ bez uslova postojanja prisile i prijetnje nasiljem. Ovakvim definisanjem domaćeg zakonodavstva, krivično djelo silovanja je vrlo restriktivno postavljeno i obuhvata mnogo manji broj ponašanja od onih koje u okviru člana 36. inkriminiše Istanbulska konvencija.

PRAKTIČNI PRIMJERI KAO SMJERNICE ZA RAD

U kontakt sa žrtvama seksualnog nasilja dolaze brojne institucije i službe, kao što su socijalne, zdravstvene, obrazovne institucije, policija, tužilaštvo, sudovi i nevladine organizacije. Način na koji te institucije rade zajedno od ključnog je značaja za zaštitu najboljeg interesa žrtava. Institucije imaju potencijal da promovišu sigurnost i umanje štetni uticaj traumatskog iskustva, ali treba znati i da njihovo postupanje može pogoršati psihičko stanje žrtava.

Sve više se u rad profesionalaca integrišu pristupi zasnovani na znanju i razumijevanju traume, koji su primjenjivi u obukama stručnjaka, kampanjama i javnom zagovaranju, te prevenciji, ranoj identifikaciji i efikasnoj procjeni zasnovanoj na traumi, intervencijama i psihosocijalnom tretmanu. Efekti traumatičnih događaja postaju veliki teret za pojedince, porodice i zajednice i stavljaju brojne izazove pred javne institucije i službe u različitim sistemima.

Radionice „Multisektorska intervencija i podrška u slučajevima seksualnog nasilja“ koje su realizovane u okviru projekta „Unapređenje kapaciteta pružalaca usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja – Faza III“, a koje je provodila Fondacija „Lara“ su bile koncipirane da u praktičnom dijelu predstave studiju slučaja seksualnog nasilja na osnovu kojeg su učesnici/e trebali da identifikuju dobre prakse u procedurama prilikom prijavljivanja institucijama sistema. Za ovu po-trebu je korišten slučaj silovanja, čiji se sudski epilog još uvijek čeka, ali je slučaj pogodan za analizu zbog specifičnosti odnosa između žrtve i učionioca krivičnog djela. Analiza slučaja je imala za cilj identifikovanje najboljih praksi kako bi žrtve koje su izložene različitim vrstama seksualnog nasilja dobile odgovarajuću procjenu, tretman i podršku, kako bi se spriječila retraumatizacija prilikom izlaganja ponovljenim procedurama brojnih institucija i službi na različitim lokacijama.

Prikaz slučaja

Slučaj seksualnog nasilja koji se nalazi pred vama je stvaran, ali su zbog zaštite identiteta žrtve od prepoznavanja slučaja izvršene male korekcije u inicijalima i životnoj dobi žrtve. Djelo silovanja se dogodilo prije 11 mjeseci i još uvijek nije podignuta optužnica pred nadležnim sudom niti je djelo kvalifikovano.

B.B. (26), apsolvantica sa preostala dva ispita, pozitivnog pogleda na budućnost sa vizijom nastavka životnog aranžmana u inostranstvu, živi sama u podstanarskom stanu u blizini centra grada, nezaposlena, volonterka u nekoliko udruženja građana, voli pse i jednog je udomila prije godinu dana koji i danas živi sa njom u stanu, voli druženje i šetnju u prirodi.

B.B. je zbrinuta u Sigurnu kuću nakon silovanja od strane svog partnera, muškarca sa kojim je kraći vremenski period bila u emotivnoj vezi, koji je nakon lišavanja slobode i određivanja pritvora ubrzo pušten. Tužilac je nakon isteka zakonskog roka o pritvoru odlučio da se počinalac brani sa slobode. Nakon što je B.B. dobila informaciju da je partner pušten na slobodu, da se slobodno šeta ulicama grada i da poznaje njeno mjesto stanovanja, osjetila je strah od ugrožavanja svog fizičkog i psihičkog integriteta i odlučila da traži pomoć kroz zbrinjavanje u Sigurnu kuću.

Naime, B.B. je kraći vremenski period bila u emotivnoj vezi sa počiniocem, ali je ubrzo primjetila da je partner sklon ljubomori, kontrolisanju i nametanju svog mišljenja u vezi njenih budućih postupaka i ponašanja. Počela joj je smetati njegova pretjerana kontrola i potreba da zna svaki njen korak kretanja. Postepeno je dolazilo do kraćih konflikata, te je shvatila da ne želi više da bude njegova djevojka. On je znao gdje ona živi, jer je u vrijeme trajanja veze bio u njenom stanu. Znao je da je ona uvijek sama i da ne postoji mogućnost da neko od članova porodice bude kod nje. Jedno večer se vratila kući, a partner je pozvao telefonom sa namjerom da se vide. Ona je željela da taj susret odgodi za naredni dan, jer je bilo prilično kasno, ali je on bio uporan da razgovaraju. Nakon prekida telefonske veze i dogovora da se neće vidjeti, on se pojavio ispred zgrade i počeo da je zove da izađe. B.B. je zbog komšija popustila pritisku i izašla ispred stambenog ulaza. On je molio da uđe kod nje u stan i da razgovaraju o njihovoj vezi. Optuživao je za prevaru, vrijeđajući je kroz različite načine. Razgovor je već prerastao u raspravu i B.B. je dozvolila da uđe u stan. Odmah po ulasku je počeo da je dodiruje i insistira na seksualnom odnosu. Ona je pokušavala da to prekine, međutim, on je uhvatio za kosu i silovao. Nakon silovanja, ona je uz pomoć komšija kojima je lupala na vrata pozvala policiju. Policija je nakon kraćeg perioda lišila slobode osumnjičenog, a B.B. je upućena u proceduru prijave.

Na osnovu predstavljenih informacija se može uočiti da se specifičnost samog slučaja ogleda u postojanju emotivnog odnosa koji se razvio u prethodnom periodu prije počinjenog djela između žrtve i učionica. Naime, kada govorimo o silovanju uvijek idemo sa pretpostavkom da se radi o nepoznatom učiniocu¹², koji je izbor osobe nad kojom će izvršiti silovanje napravio na osnovu različitih kriterija, te mjesta za izvršenje djela koje se nalazi u vanjskom, nepoznatom prostoru. Međutim, pravi izazov za objektivno postupanje koje će biti oslobođeno bilo kakvih predrasuda i uvriježenih stereotipa od strane profesionalaca, predstavlja slučaj seksualnog nasilja koji je izvršen od strane osobe sa kojom je postojao određeni emotivni i prisni odnos, te koji se desi u prostoru u kojem je počinitelj boravio u ranijem periodu.

Prilikom razgovora sa žrtvom koja je bila silovana od strane poznate osobe važno je da isključimo sve predrasude koje se vezuju za seksualno nasilje, a koji bi mogli uticati na javljanje sumnje u iskaz žrtve. Tome mogu doprinijeti dileme koje predstavljaju uvriježene stereotipe kada su u pitanju nasilni partnerski odnosi:

- **Kako je moguće silovanje žene od strane partnera sa kojim je već imala seksualni odnos?**
- **Kako je moguće silovanje od strane partnera kojeg je žrtva sama pustila u svoj stan ako već nije željela seksualni odnos? Gdje je tu njena odgovornost?**

¹² Većina silovanja počinjena su od strane nekog koga žrtva poznaje: komšija, prijatelj, poznanik, kolega, školski drug, muž, partner ili bivši partner. Nepoznati su odgovorni za samo jedno od pet silovanja (Ministarstvo pravde SAD, 1996). Približno 28% žrtava je silovano od strane muža i momaka, 35% od strane poznanika, a 5% od strane drugih bliskih osoba (Ministarstvo pravde SAD, 1994). Većina silovanja (preko 60% slučajeva) se dešava u poznatom prostoru – u stanu žene ili počinioca, a silovatelj je u većini slučajeva poznata osoba. Silovanja se dešavaju u jednakom broju danju i noću. Dostupno: http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/silovanje_prirucnik_za_zene/za%20porodicu.htm.

Iz samog primjera se može uočiti da je ovdje izostao **pristanak** žrtve koji pravi distinkciju između dobrovoljnog seksualnog odnosa partnera i silovanja od strane poznate osobe. Ulazak u seksualni odnos treba biti zasnovan na dobrovoljnosti oba partnera, te nepostojanje pristanka za jednu seksualnu aktivnost ulazi u domen seksualnog nasilja. Pristanak za ulazak u seksualnu aktivnost treba biti jasan i nedvosmislen za obje strane, tako da pristanak za ulazak u jednu seksualnu aktivnost, ne znači pristanak za sve naredne seksualne aktivnosti. Ukoliko se partnerka u određenoj situaciji predomisli i ne želi nastavak seksualnog čina, to znači da se sa istom, ali i svakom narednom aktivnosti treba prekinuti. Iz tih razloga je ovdje ključan značaj provođenja preventivnih programa namjenjenih opštoj populaciji kako bi se prihvatilo da Ne uvijek znači NE.

U ovom slučaju pažnju privlači i **mjesto izvršenja djela** koje se desilo nakon što je žrtva svom partneru dozvolila ulazak u stan. Pravi razlog njenog dopuštanja ulaska se nalazio u želji da se izbjegne konflikt i da se ponašanje partnera normalizuje, obzirom na buku i galamu koju je pravio izvan i unutar stana. Ulazak u vlastiti prostor je omogućen jer je žrtva imala određen stepen povjerenja u učinioca koji je uspostavljen u prethodnom periodu i nije dovela u sumnju mogućnost bilo kakve vrste zloupotrebe. Ista situacija se dešava i kada je u pitanju ulazak u vozilo ili stan od partnera, što ne smije da dovede u pitanje postojanje ni najmanje odgovornosti žrtve za ono što se dogodilo.

PREPORUKE ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

Nakon odluke da žrtva djelo prijavi, važno je da procedura prijave bude što brža, kvalitetnija i sa najmanjom mogućnošću dodatne traumatizacije žrtve. U praksi je uočeno da zadaci i ciljevi profesionalaca iz različitih sistema vode do različitih očekivanja od žrtava seksualnog nasilja, a oni ponekad nisu kompatibilni jedni s drugima. Za predstavnike policije i pravosudnih institucija je važno da ispitaju oštećenu/svjedokinju po hitnom postupku neposredno nakon prijave, dok sa stanovišta zaštite žrtava ili iz psihotraumatološke perspektive takvo ispitivanje može dovesti do retraumatizacije, ukoliko bazični statusi žrtve nisu stabilizirani.

S tim u vezi u nastavku ćemo istaknuti neke smjernice za postupanje koje su od strane profesionalaca prepoznate kao značajne, pored uobičajenih procedura integrisanih u zakonskim i podzakonskim aktima.

3. I. POLICIJA

Prilikom prijave djela koja se nalaze u domenu seksualnog nasilja jedna od prvih instanci je policija. Policija ima ključnu ulogu u slučajevima seksualnog nasilja, jer je fizička zaštita žrtve u direktnoj nadležnosti policije, pored prikupljanja i otkrivanja podataka, odnosno dokaza za navedeno djelo. Policija unutar svojih redova, bez odlaganja treba da organizuje hitan izlazak na mjesto događaja ili da razgovor obavi u službenim prostorijama ukoliko žrtva dođe lično radi prijave.

- Razgovor ili evidentiranje prijave treba da se obavi u prostoriji koja će omogućiti da žrtva nesmetano, bez ikakvog straha, stida ili nelagode moći da verbalizuje preživljeno traumatsko iskustvo. Prisustvo službenih lica je potrebno svesti na minimum, te ukloniti sve faktore koji bi mogli uticati na kvalitet izjave (zvono telefona, smijeh iz čekaonice, ulasci službenih lica da nešto upitaju...);
- U sastavu policijskih službenika bilo bi poželjno da razgovor obavi osoba ženskog pola, jer se žrtve lakše povjeravaju ženama čime se postiže bolji učinak u odnosima i komunikaciji;
- Prilikom razgovora staviti do znanja da je jedina odgovornost za preživljeno silovanje na učiniocu;
- Prilikom postavljanja pitanja voditi računa da je žrtva razumjela pitanje kako bi iskaz bio što sveobuhvatniji i kvalitetniji;
- Izbjegavati pitanja zatvorenog tipa ili osuđujuća pitanja koja bi kod žrtve mogla povećati osjećaj bespomoćnosti;
- Prilikom čitanja zapisnika ostaviti žrtvi dovoljno vremena da pročita svoju izjavu prije potpisivanja;

- Omogućiti žrtvi dostavljanje kopije iskaza¹³ kako bi stekla osjećaj određenog nivoa kontrole nad svojim životom, koji je onemogućen nakon preživljenog traumatskog iskustva;
- Omogućiti pratnju istog policijskog službenika/ce tokom narednih procedura u zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne zaštite.

3.2. ZDRAVSTVENA USTANOVA

Zdravstveni sistem ima veliku ulogu u ranom otkrivanju seksualnog nasilja, pogotovo u segmentu prikupljanja podataka primjenom specijalizovane dijagnostike (ginekološka, psihijatrijska), te sudsko-medicinskom ekspertizom u specijalizovanom tretmanu i praćenju tokom cijelog perioda trajanja sudskog postupka.

Prilikom pregleda ili pretrage treba voditi računa o sljedećem:

- Prijem žrtve se obavlja u ordinaciji uz prisustvo minimalnog broja medicinskih radnika kako bi se u sigurnom okruženju žrtva mogla opustiti i nesmetano iznijeti značajne činjenice;
- Ukoliko je žrtva već davala izjave u policiji ili centru za socijalni rad, podatke uzeti od njih sa ciljem umanjavanja posljedica po žrtvu;
- U nalaz unijeti podatke koji mogu poslužiti kao značajan dokaz na sudu – istaknuti osjećanja koja žrtva verbalizuje, žrtvino stanje na osnovu facijalne i verbalne ekspresije. Važno je da nalaz bude detaljan, sa što više unesenih podataka koje bi bile značajne kao dokazni materijal;

¹³ Zakoni o krivičnom postupku (BiH, F BiH, RS, BD) ne propisuju, ali i ne zabranjuju da se svjedocima/oštećenima nakon saslušanja u istražnom postupku uruči kopija iskaza. Neki tužioci imaju tu praksu, naročito uvažavajući mogućnost da od momenta saslušanja svjedoka/oštećenih u istrazi, do svjedočenja na sudu može da protekne izvjesno vrijeme.

- Isključiti svaku mogućnost navođenja nepotrebnih i neprofesionalnih konstatacija koje bi mogle insinuirati odgovornost žrtve za preživljeno traumatsko iskustvo. Isključiti stereotipno fokusiranje na spoljašnji izgled pacijentice čime bi se stekao utisak obilježavanja žrtve silovanja kako navedenom djelu ne bi bile izložena da je bila drugačije spoljašnosti (žrtva je oskudno obučena, dubokog dekoltea....);
- Omogućiti žrtvi primjerke nalaza koje bi mogla kompletirati u svoju dokumentaciju;
- Informisati žrtvu o mogućnostima uključenja u psihoterapijski tretman radi kontinuirane psihološke podrške.

3.3. CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

Centar za socijalni rad predstavlja značajnu kariku u lancu pružanja pomoći i podrške žrtvama seksualnog nasilja, počevši od postupka početne procjene predmeta. Prilikom prvog kontakta je važno:

- Na osnovu raspoloživih podataka dobijenih od žrtve i predstavnika institucija procijeniti ugroženost žrtve, odnosno stepen rizika koji bi žrtvu doveo u stanje retraumatizacije. Ukoliko se radi o slučaju u kojem je izvršiocu određen pritvor i ne postoji opasnost od ponavljanja djela, razmotriti mogućnost ugrožavanja sigurnosti od strane učiniocu bliskih osoba (porodica, prijatelji) koji mogu uticati na povlačenje prijave;
- Informisati žrtvu o mogućnostima podrške – pravo na osobu od povjerenja, zbrinjavanje u sigurne kuće, savjetovalište, psihološka podrška, jednokratna pomoć, pravna pomoć;
- Uputiti u procedure ostvarenja svojih prava iz oblasti socijalne zaštite.

3.4. SPECIJALIZOVANI SERVISI PODRŠKE

Specijalizovani servisi podrške predstavljaju senzibilisanu i stručnu pomoć i podršku koja se obezbjeđuje žrtvama nakon preživljeneog traumatskog iskustva i može trajati do okončanja sudskog postupka. Unutar specijalizovanih servisa stručno osoblje će:

- Prilikom uspostavljanja prvog kontakta žrtvu informisati o njenim pravima;
- Obezbijediti pomoć i podršku u slučaju zbrinjavanja u jednu od sigurnih kuća (smještaj, psihosocijalna pomoć, psihoterapijski tretman, radno okupaciona terapija, pravna pomoć, podrška u pronalasku izlazne strategije, after-care podrška);
- Omogućiti pratnju osobe od povjerenja u toku trajanja pokrenutih procedura;
- Obezbijediti pravnu pomoć i savjetovanje;
- Obezbijediti psihološku pomoć i podršku dok postoji potreba.

IV

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Seksualno nasilje je jedno od najtežih krivičnih djela, koje se najmanje prijavljuje, a praksa u Bosni i Hercegovini ukazuje da ne postoje relevantni podaci koji bi dali jasnu sliku o obimu, rasprostranjenosti i drugim karakteristikama ove pojave. Seksualno nasilje i silovanje težak je oblik kršenja ljudskih prava, koji višestruko traumatizira osobu, a u njenom oporavku i zaštiti treba primijeniti holistički, multidisciplinarni i trauma-osjetljiv pristup zasnovan na individualnim potrebama žrtava seksualnog nasilja. Žrtve seksualnog nasilja i silovanja se suočavaju sa stigmatizacijom i brojnim predrasudama društva, što dodatno usložnjava oporavak, rehabilitaciju i ostvarivanje pravde za pretrpljeno krivično djelo.

Stoga je Fondacija „Lara“ iz Bijeljine razvila projekat “Unapređenje kapaciteta pružalaca usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja – Faza III” sa ciljem prikupljanja podataka o izazovima profesionalaca u radu sa žrtvama seksualnog nasilja. Dodatno, izvršena je i analiza krivičnog zakonodavstva koje tretira seksualno nasilje u Bosni i Hercegovini s ciljem dobijanja uvida u stanje i izazove u provedbi postojećeg zakonodavstva, a uzimajući u obzir prava i potrebe žrtava seksualnog nasilja i silovanja.

Na osnovu izvršene analize zakonskog okvira ustanovljeni su konkretni zaključci u pogledu potrebnih usklađivanja važećih krivičnih zakona sa Istanbulskom konvencijom, sa ciljem uspostavljanja efikasnijeg sistema prevencije i borbe

protiv seksualnog nasilja. Nužno je uskladiti regulaciju krivičnog djela silovanja sa članom 36. Konvencije, te što preciznije definisati svaku drugi polni odnos ili s njom izjednačenu polnu radnju, koja podrazumijeva odsustvo pristanka druge osobe. Zakonodavci bi ovo pitanje mogli adresirati, bilo podvođenjem pod krivično djelo silovanja ili kao posebna krivična djela. Nadalje, neophodno je definisati pristanak na polni odnos, kao i situacije u kojima se smatra da on izostaje. U važećim zakonima nedostaju i definicije drugih djela seksualnog nasilja, pa bi i ovdje trebalo pristupiti usklađivanju s Istanbulskom konvencijom.

Obaveza zakonodavca je da prepozna izražena društveno opasna ponašanja, te takva posebno sankcioniše u svrhu generalne prevencije. Takva ponašanja, u kontekstu Bosne i Hercegovine kao dominantno tradicionalnog i patrijarhalnog društva, trebalo bi razmotriti kao eksplicitnu inkriminaciju krivičnih djela seksualnog nasilja koja ostaju neprijavljena, a samim tim i neprocesuirana. To se odnosi prije svega na seksualno nasilje koje se dešava u braku ili vanbračnim zajednicama, kao i situacije u kojim maloljetne žrtve seksualnog nasilja nerijetko nisu svjesne protivpravnosti djela koje su pretrpjele ili se na prijavljivanje istog ne odlučuju iz straha ili stigme i/ili pritiska okoline ili nekih drugih razloga. S tim u vezi, trebalo bi ostaviti mogućnost prijavljivanja djela nakon sticanja punoljetstva, što bi zahtijevalo revidiranje odredbi o zastarjevanju u krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta

Bosne i Hercegovine, na način kako je to učinjeno u Republici Srpskoj. Na osnovu informacija dobijenih od žrtava, ali i predstavnika/ca institucija postavlja se i pitanje funkcionalnosti postojećeg sistema zaštite žrtava i krivičnog gonjenja učinilaca, obzirom da krivična djela seksualnog nasilja imaju marginalan značaj te samim tim izostaje adekvatan odgovor nadležnih institucija kada je u pitanju procesuiranje. S tim u vezi potrebno je obezbijediti bolju koordinaciju, posebnu obučenost i senzibilnost u pristupu službenih osoba, ali i odgovoran, posvećen i profesionalni pristup radu na ovim, izrazito osjetljivim krivičnim djelima. Predstavnici institucija su istakli nedostatak kapaciteta profesionalaca, što svakako utiče na kvalitet usluga koji pružaju građanima, ali se stiče utisak da se odnos društva prema seksualnom nasilju preslikava i na njihov rad.

Profesionalci uključeni u istraživanje su identifikovali ključne izazove sa kojima se suočavaju u radu sa žrtvama seksualnog nasilja i silovanja, a koji se ogledaju u tri oblasti:

a) nedovoljno razvijeni profesionalni kapaciteti i nesenzibiliziranost za rad sa žrtvama, a posebno maloljetnim osobama, te nedovoljno razvijeni multidisciplinarni pristup i koordinisana podrška svih profesionalaca u zajednici u obezbjeđenju adekvatne i efikasne podrške žrtvama;

b) nepovoljan položaj žrtava seksualnog nasilja i silovanja, a posebno maloljetnih osoba izazvan traumatskim iskustvima

pretrpljenog nasilja, koje narušava mentalno i fizičko zdravlje žrtve, i koji je dodatno otežan nedovoljnom informisanosti o osnovnim pravima i dostupnoj psihosocijalnoj i pravnoj pomoći prije, za vrijeme i nakon sudskog procesa;

c) postojeća zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini koja uređuju ovu oblast su kvalitetna ali nisu usklađena sa međunarodnim standardima i Istanbulskom konvencijom, što dovodi do nedosljednosti u primjeni i neujednačenoj praksi koje u konačnici štete žrtvama.

Unutar sve tri oblasti detektovane su brojne prepreke i dileme kod postupanja profesionalaca u slučajevima krivičnog djela seksualnog nasilja i silovanja na kojima je nužno raditi u narednom periodu, kako bi Bosna i Hercegovina uspostavila efikasniji sistem prevencije, pravne i psihosocijalne zaštite i podrške žrtvama seksualnog nasilja i silovanja.

4. I. PEPORUKE ZA UNAPREĐENJE PODRŠKE I POSTUPANJA U RADU SA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Unapređenje profesionalnih kapaciteta

Ojačati kadrovske kapacitete (psiholozi, socijalni radnici) u centrima za socijalni rad, domovima zdravlja, policiji i pravosudnim ustanovama;

Poboljšati tehničko-materijalne uslove za nesmetan i siguran rad sa žrtvama;

Uspostaviti funkcionalnu multisektorsku saradnju na nivou lokalnih zajednica, određenu jasno definisanim rokovima postupanja, povratnom službenom korespondencijom i obavezom razmjene ključnih informacija i dokaza, što će doprinijeti najboljoj zaštiti interesa žrtve;

Razviti smjernice o postupanju sa žrtvama seksualnog nasilja i silovanja za sve profesionalce koji u svom radu dolaze u kontakt sa žrtvama i posebnu pažnju posvetiti maloljetnim žrtvama;

Obezbijediti kontinuirane obuke i edukacije iz oblasti rada sa žrtvama te specijalističke edukacije o radu sa djecom žrtvama seksualnog nasilja;

Osigurati zaštitu mentalnog zdravlja profesionalaca i sprečavanje profesionalnog sagorijevanja kroz održavanje redovnih supervizija;

Osigurati koordinisan pristup u pružanju podrške žrtvama i sistematičnost u prikupljanju i razmjeni podataka o slučaju, kao osnovi za bolje planiranje i provođenje dugoročnog psihosocijalnog tretmana i oporavka žrtava;

Obezbijediti specifične obuke kako bi se senzibilizirali profesionalci za pristup žrtvama bez predrasuda i diskriminacije.

Unapređenje položaja i prava žrtava seksualnog nasilja i silovanja

Unaprijediti praksu sudova i tužilaštava kroz obavezno poučavaje žrtve o njihovoj ulozi u postupku, dostupnim oblicima psihosocijalne pomoći, pravu na pravnu pomoć, pravu da traži obeštećenje, o mjerama zaštite za žrtvu i njenu porodicu, i tako postaviti standard u postupanju svih sudija i tužilaca;

Za svaki slučaj seksualnog nasilja i silovanja nužno je uraditi odgovarajuću procjenu, plan tretmana i podrške, kako bi se spriječila retraumatizacija žrtava u procedurama koje poduzimaju sve institucija i službe nadležne za ovu oblast;

Potrebno je uvesti praksu procjene rizika za žrtve seksualnog nasilja i silovanja od ponavljanja djela, zastrašivanja, ucjenjivanja, po uzoru na rad sa žrtvama nasilja u porodici;

Izraditi i obezbijediti široku dostupnost informativnih materijala za žrtve kako bi obezbijedili njihovu bolju informisanost o pravima i procedurama.

Prevenција seksualnog nasilja i silovanja

Redovne javne kampanje namjenjene informisanju opšte i profesionalne javnosti o fenomenu seksualnog nasilja i silovanja i predrasudama koje imaju uticaj na društvo i odnos prema žrtvama;

Osmisliti i provoditi kontinuirane preventivne programe i edukacije o uzrocima, posljedicama seksualnog nasilja i silovanja i oblicima dostupne zaštite.

4.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ZAKONSKOG OKVIRA

Neophodno je izvršiti izmjene Krivičnog zakonika Republike Srpske, Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine na način da se osigura potpuna zaštita pravnog dobra (polne slobode) uz inkriminisanje ponašanja koja napadaju navedeno pravno dobro, kako u situaciji kada ne postoji slobodan pristanak pasivnog subjekta tako i u situacijama kada se djelo ostvaruje pod prisilom, odnosno upotrebom sile i prijetnje uz obuhvatanje i kvalifikatornih oblika. Kada je riječ o pasivnom subjektu, koji je u *de lege lata* rješenju uslovljen prisilom na polni odnos ili njim izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje od strane počinioca, *de lege ferenda* rješenje u skladu sa Istanbulskom konvencijom bi trebalo u osnovnom obliku djela ograničiti samo na izostajanje slobodnog pristanka pasivnog subjekta, dok bi upotreba sile i prijetnje kod prisile trebala biti teži oblik osnovnog djela. U pogledu definisanja sankcije, osnovni oblik bi predvidio sankciju od jedne godine do pet godina zatvora, što je obzirom na posljedicu koja pogađa zaštićeno dobro adekvatna zapriječena sankcija.

U Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, u dijelu kvalifikovanog oblika kada je upotrebljena sila ili prijetnja kod prisile, donja granica sankcije od jedne godine se

treba pooštriti i povećati na tri godine, tako da zapriječena kazna bude u rasponu od tri do deset godina zatvora, a kako bi se adekvatnije postigla generalna i specijalna prevencija. U slučaju ostvarenja težih posljedica kao što je prouzrokovana smrt silovane osobe, teške tjelesne ozljede, teškog narušavanja zdravlja, u slučaju da je ženska osoba ostala trudna, predlaže se teže kažnjavanje, tako da umjesto najmanje tri godine, sankcija bude najmanje pet godina. U Krivičnom zakoniku Republike Srpske i Krivičnom zakonu Bečko distrikta Bosne i Hercegovine, u dijelu kvalifikovanog oblika kada je upotrebljena sila ili prijetnja kod prisile, predviđene sankcije bi ostale neizmjenjene.

Većina normi prisutnih u našem krivičnom zakonodavstvu, isključivo je reparativnog karaktera. Istanbulska konvencija nudi prijedloge i mogućnosti preventivnog djelovanja na suzbijanju seksualnog nasilja u bosanskohercegovačkom društvu, te aktivnije regulacije ovih krivičnih djela u svim zakonodavstvima Bosne i Hercegovine. Iako je Krivični zakonik Republike Srpske prošao proces usklađivanja sa Istanbulskom konvencijom, neophodno je dodatno usklađivanje krivičnih zakona kako bi se adekvatno zaštitile žrtve seksualnog i porodičnog nasilja, te pored represivne, uvela i snažnija preventivna uloga.

Na osnovu gore navedenih zaključaka i uporedbe odredbi krivičnih zakona entiteta i Brčko distrikta s odredbama Istanbulske konvencije, konkretne preporuke za unapređenje su:

Uskladiti zakonodavstvo Bosne i Hercegovine u pogledu definicije krivičnog djela Silovanje, tako da osnovni kriterij bude da li je lice dalo slobodni pristanak, a ne da li je pružan otpor, odnosno upotrebljena prijetnja ili sila. U tom smislu neophodno je izvršiti korekcije utemeljene na rodno zasnovan način u smislu potencijalnih oštećenih, što bi predstavljalo osnov za procesuiranje i djela nasilja nad ženama, ukoliko nadležni organi pokrenu krivične postupke. Pravo na jednak pristup pravdi je jedno od osnovnih ljudskih prava koje je zastupljeno u međunarodnim i domaćim pravnim načelima u Bosni i Hercegovini. Pravo na pristup pravdi je složeno pravo, jer njegovim ostvarivanjem se ne zadovoljava samo jedno pravo, već je i instrument za ostvarivanje drugih prava;

Jasno definisati pristanak na polni odnos i odsustvo istog;

Što preciznije definisati pojmove konkretnih oblika radnji seksualne prirode, koje se mogu izvršiti nad drugom osobom bez njenog slobodnog pristanka;

Ispitati opravdanost terminološkog razlikovanja krivičnog djela silovanja i drugih krivičnih djela seksualnog uznemiravanja bez pristanka žrtve;

Adekvatno regulisati krivično djelo seksualnog uznemiravanja, uzimajući u obzir i ona djela koja ne podrazumijevaju podređeni ili zavisni odnos žrtve prema počinitelju i posebnu pažnju obratiti na zaštitu maloljetnih žrtava seksualnog nasilja prilikom regulisanja i sankcioniranja ovih krivičnih djela, s fokusom na pitanja zastare i prijavljivanja nakon što osoba stekne godine i uslove da krivično djelo prijavi. U tom pogledu, potrebno je izvršiti usklađivanje krivičnih zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta sa rješenjima koja već poznaje Krivični zakonik Republike Srpske.

Uskladiti krivičnopravnu regulaciju krivičnog djela silovanja s članom 36. Istanbulske konvencije;

Definisati i proširiti postojeću regulaciju krivičnih djela seksualnog nasilja bez pristanka, tako da uključe, između ostalog, i ona djela koja ne podrazumijevaju podređeni ili zavisni odnos žrtve prema počinitelju;

Eksplicitno definisati odgovornosti bračnih i vanbračnih partnera i članova porodice za seksualno nasilje;

LITERATURA:

1. *Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulska konvencija* (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori, broj 19/13).
2. *Krivična djela silovanja i ostalih djela seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevski otvoreni centar, 2017.
3. *Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine* (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 19/2020 - prečišćen tekst).
4. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine Federacije BiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017).
5. *Krivični zakonik Republike Srpske* (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021).
6. *Krivičnopravna zaštita, pravni i socijalni položaj žrtava seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini*, Osnovna studija, Fondacija „Lara“ i Fondacija lokalne demokratije, 2021.
7. *Priručnik za postupanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djecom*, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Zemlja djece u BiH, Sarajevo, 2018.
8. Ševo, O., *Usklađenost Krivičnog zakonika Republike Srpske s poglavljem V Istanbulske konvencije*, 2019.

